

The number of documents of certain types, which reveal the monitoring on the pages of the publications that are studied are the following: letters, private and government entities, communiques – 11, orders – 8, reports – 7, station wagon – 6, interrogation of prisoners – 5.

The next step of the scientometric analysis of the scientific publications is the definition of a purely quantitative indicator of the documental publications on the author's part. The highest activity belongs to the following domestic researchers of the problem: Y. Micik, V. Smolij, V. Stepankov, V. Chuhlib, V. Gorobec, M. Corpanuk, N. Pidgorna, V. Cybulskiy, P. Lotochiy and others.

The obtained results give the possibility to create an objective picture of the development of the scientific knowledge on the research problem.

Key words: the Berestetsk battle, documentary sources, publications, scientific periodicals, information flow, monitoring, scientometrics, bibliometrics.

UDC 002(477)«165/177»(073)

**THE BERESTETSK BATTLE OF 1651 IN THE SCIENTIFIC PUBLICATIONS
OF THE DOCUMENTAL NATURE IN UKRAINE: THE MONITORING OF THE INFORMATION FLOW**

Nikolchenko Yoseph, associate professor,
Mariupol State University, Mariupol

The aim of the study is to monitor the publications during the period from 2000 to 2015 concerning the problem of the Berestetsk battle of 1651 in the periodic scientific editions of Ukraine: «Ukrainian historical journal», «Bulletin of Kharkov National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda. Series of History and Geography», «Kyiv antiquity», and collected materials of the traditional Ukrainian scientific and practical conference «The Berestetsk battle in the history of Ukraine», which highlights the documental aspects of the Berestetsk battle. The monitoring is conducted during the period from 2000 to 2015.

Research methodology. The monitoring has been carried out using a scientometric research method.

Results. Monitoring allows to claim that the most popular scientists studied the development of the event, and not, directly, the documents that accompanied the battle. The obtained results give a possibility to establish that the greatest number of publications (28) study the documentary sources of the battle published in the collections of the materials of all-Ukrainian scientific and practical conference «The Berestetsk battle in the history of Ukraine», «Ukrainian historical journal» – 9, «Bulletin of Kharkov National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda. Series of History and geography» – 4, «Kyiv antiquity» – 2.

Novelty. For the first time in scientific practice, a relatively comprehensive study of the problem of the Berestetsk battle is studied, the information component examines the relevance of its documental factor, which is reflected in the pages of specialized publications and scientific journals in Ukraine.

The practical significance. The results obtained made it possible to create an objective picture of the development of the scientific knowledge on the issue of the documental support of the Berestetsk battle, identify the leading researchers and promising sphere of their scientific interests, not only in Ukraine's history, but in records management.

Key words: the Berestetsk battle, documentary sources, publications, scientific periodicals, information flow, monitoring, scientometrics, bibliometrics.

Надійшла до редакції 22.10.2016 р.

УДК 168.522+130.2

КУЛЬТУРОГЕНЕЗ ЕВОЛЮЦІЇ ВЗАЄМВІДНОСИН ЛЮДИНИ Й ПРИРОДИ

Лучанська Валентина Володимирівна, кандидат
педагогічних наук, доцент, м. Сімферополь
luchanskayvalentina@gmail.com

Наведено огляд публікацій з питань взаємовідносин людини і природи. Вирішення екологічних проблем неможливе без зміни традиційних норм і етичних принципів у ставленні до природи, зростання соціальної відповідальності кожної людини за наслідки своєї дії на неї. Розглянуто обставини, що перетворюють проблему екології на проблему людини, її духовного вмісту, що складе основний зміст ХХІ ст. Проаналізовано процес екологізації суспільної свідомості. Виявлено, що культура – складний феномен, який можна розглядати з різних позицій, задаючи різні системи опису і кожного разу отримуючи характеристики; висвітлено питання створення української моделі екології культури в інформаційному суспільстві.

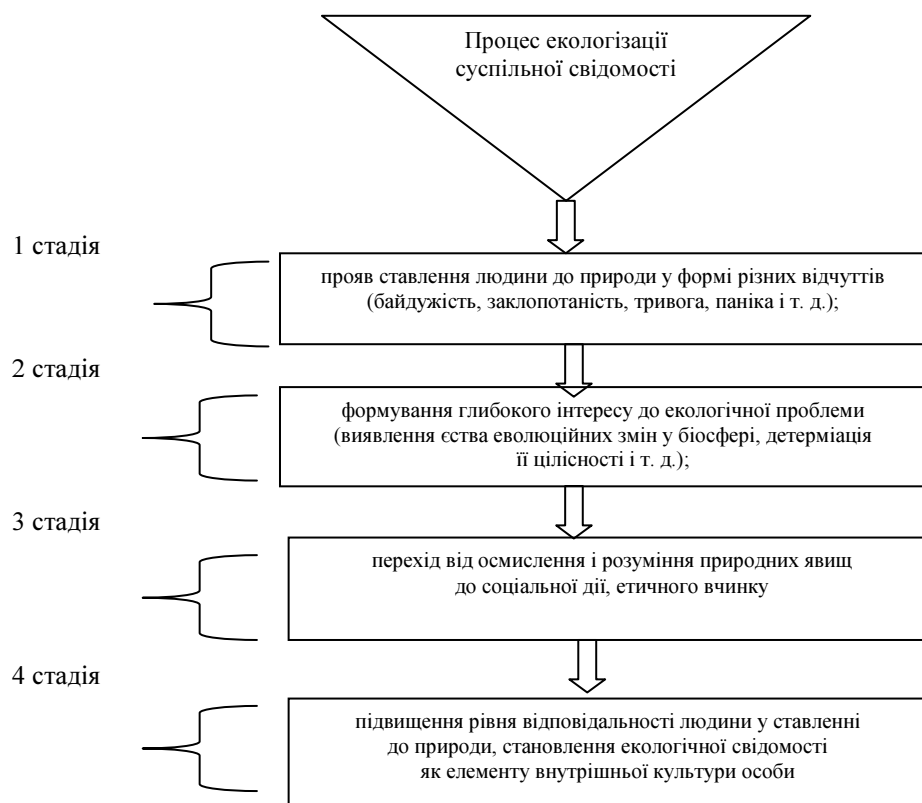
Ключові слова: культурогенез, культурологія, екологія культури, інформаційне суспільство, екологічна свідомість, природа, духовні цінності.

Постановка проблеми. Моральні аспекти ставлення суспільства і природи знаходять віддзеркалення в різних концепціях [1-22]. До цих пір основні зусилля людей були спрямовані на

пізнання навколишнього світу з метою його перевлаштування і адаптації до себе. Вирішення екологічних проблем неможливе без зміни традиційних норм і етичних принципів у ставленні до природи, зростання соціальної відповідальності кожної людини за наслідки своєї дії на природу (рис. 1).

Дана обставина перетворює проблему екології на проблему людини, її духовного вмісту, що складе основний вміст XXI ст. [3-4, 6-7, 11-14].

Метою роботи є теоретико-методологічний аналіз необхідності формування екологічної свідомості та екології культури як умови, що забезпечує життєздатність соціуму, аналіз альтернативних підходів до зміни системи культурних цінностей з врахуванням екологічної складової; оцінка міри готовності індивіда (суспільства) до адекватного осмислення глобальної екологічної кризи, здатності сприяти її подоланню.

Рис. 1. Процес екологізації суспільної свідомості

Виклад матеріалу дослідження. Як окрема дисципліна, наука про взаємодію суспільства та природи була визначена у програмній статті американського вченого Р. Парка, опублікована у 1916 р. У 20-30 роки XX ст. виступаючи під назвами «human ecology» («людська екологія») або «social ecology» («соціальна екологія»), вона знайшла свій розвиток у роботах американських соціологів Е. Берджесса, Р. Макензі та ін. Взаємини людини з природою, що породила її, є однією з завдань сучасності. Річ у тому, що конфлікти, що виникають на цьому підґрунті, мають загальну основу: суперечлива взаємодія двох здібних до саморегуляції систем – біосфери і людського суспільства. В античній філософії екологічна свідомість формувалася під впливом фундаментальної ідеї гармонійної єдності природи і людини на основі універсальних принципів загальної мінливості і структурної єдності світу. Проте відзначимо, що древніми мислителями концепція екологічного мислення, в якій відбивалася взаємодія природи і суспільства, була представлена в узагальненій і абстрактній формі, тобто вона не спиралася на дані наук про космос, природу і людину.

У середньовічний період екологічне мислення формувалося на основі релігійно-філософського мислення. В той період основною ідеєю була вже не гармонія, а відособлення, коли людина і природа живуть за своїми законами, реалізуючи цілі божественного задуму. Серед творинь саме людина посідає пріоритетне місце, а не природа, сенс людського буття полягає в піднесенні над природою. Звідси і негативне ставлення до експериментального освоєння природи. Значний вплив релігії на всі форми знання і духовної культури середньовіччя не давали можливості системно осмислювати екологічну свідомість (рис. 2 (а) початок). Епоха Відродження повертає людину до природного світовідчуття, але тут наявна не статична гармонія людини і природи, а динамічна, де людина намагається підпорядкувати собі природу.

У свідомості більшості людей досліджуваного періоду в поясненні взаємодії людини до природного світу в основному панували релігійні уявлення. У філософії Нового часу розвивалися такі гуманістичні ідеї: природна і політична рівність людей (Т. Гоббс, Ж. Руссо, К. Гельвецій, Франсуа Марі Аруе Вольтер); творча активність (Спіноза); прагнення до вдосконалення, людина як об'єкт пошани і самоповаги, свобода волі і її розумність (Кант); тотожність людей, звідси потреба самоповаги (Л. Фейербах), толерантність, віротерпимість (Джон Локк), альтруїзм (П. Гольбах, Фейербах, Д. Гартлі); недоторканість приватного життя (Джон Локк) (рис.2 (б) продовження).

У Новий час ідея панування людини в природі стає провідною в суспільній свідомості XVII-XVIII ст. Підставою панування з'явилися експериментальна наука і математичне природознавство, а також механістична картина світу. В той період проголошується створення таких філософських систем («практична філософія» Р. Декарта) і таких принципів пізнання (Ф. Бекон), які сприяли б обґрунтуванню ідеології панування людини в системі природних зв'язків і стосунків. Така парадигма екологічного мислення стала переважати у всіх техногенних цивілізаціях аж до нашого часу. На гармонійне взаємовідношення з природою були орієнтовані культури Стародавнього Сходу, романтична традиція в західній думці, філософія російського космізму і ін. Істотний внесок у розвиток ідеї гармонізації стосунків людини і природи внесли класики марксистської філософії – К. Маркс і Ф. Енгельс. Для формування екологічної свідомості велике значення мали екологічні ідеї, що містяться у працях вчених-натуралістів кінця XIX – першої пол. XX ст. (Е. Геккеля, В. Докучаєва, К. Мебіуса, Е. Зюсса, В. Вернадського та ін.), у працях яких закладені екологічні основи уявлень про ґрунт, біогеоценоз, біосферу.

Рис. 2. (а) Еволюція стосунків людини і природи (початок)

Рис. 2. (б) Еволюція стосунків людини і природи (продовження)

У другій пол. XX ст. низку важливих екологічних ідей висунули також зарубіжні вчені-філософи, політики, економісти та екологи, а саме: ідею технічного панування над природою (П. Тейлор), ідею переходу до екологічної концепції економіки (Д. Медоуз, А. Печчеї та ін.), ідею нездатності вільного капіталістичного господарства гармонізувати ставлення людини і природи на основі формування ідеї посилення державного регулювання взаємодії суспільства і природи (Ф. Санбім, К. Хухер), ідею обмеженості природних ресурсів і на цій основі примушення людей через політичні інститути для їхнього порятунку (У. Офалз) й ін. Широкий спектр тлумачень проблеми людини і її цінностей дала остання третина XIX – початок XX ст.: від позитивістського раціоналізму (М. Драгоманов, І. Франко та ін.), концепції ноосфери В. Вернадського та екзистенціальних поглядів Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Винниченка до панпсихізму та спірітуалізму (О. Козлов, О. Гіляров), неокантіанства (Г. Челпаков), емпіріокритицизму (В. Лесевич), релігійно-теїстичної філософії (В. Ліницький, В. Кудрявцев).

У радянський період, особливо в 1930-1950-х рр., ціннісно-людинознавча проблематика була винесена на периферію філософських досліджень марксистським діалектичним та історичним матеріалізмом. Прогалину з цієї проблематики, що утворилася в Україні, частково заповнили українські дослідники в діаспорі О. Кульчицький, І. Мірчук, Д. Чижевський, М. Шлемкевич, В. Янів та ін. Окремі філософи (С. Аваліані, В. Василенко, Г. Головних, О. Дробницький, В. Крюков, Т. Любимова, І. Нарський, А. Ручка, В. Тугаринов та ін.) свої наукові доробки присвячували як аналізу різних концепцій природи цінностей, розроблених і висловлених зарубіжними філософами, так і обґрунтуванню власних точок зору. У суспільстві формуються механізми вирішення проблем, що виникають і які частково беруть на себе компенсацію негативних наслідків функціонування соціального організму. Разом із цим негативні наслідки людської діяльності накопичуються, створюючи екологічний, генетичний, соціальний, технологічний, культурний вантаж. Вантаж цей не

заявляє про себе до певного часу, не сприймається суспільством як проблема, але впливає на процеси, що відбуваються, і різко актуалізується в епохи масштабних перетворень, коли спрацьовують стратегічні і тактичні чинники. Драматизм, що відбувається, оновлює бачення і дає суспільству шанс побачити багато що з того, чого не помічають люди, які живуть у відносно благополучні часи. Складну структуру екологічної свідомості обумовлює багатозаровість стосунків і зв'язків людини і природи. На початковому етапі соціогенезу люди ще не відділяли себе від природи, мислили себе частиною єдиної природи. Це було обумовлено тим, що первісна людина максимально залежала від неї: вона постійно була «присутня» в кожній її думці, кожній її дії. Спосіб життя не дозволяв ні стати над нею, ні ігнорувати її. Згідно Юнгу, актуалізація архетипу є «крок у минуле», повернення до архаїчних якостей духовності, проте посилення архетипічного може бути і проєкцією в майбутнє; етнокультурні архетипи виражають не лише досвід минулого, але і сподівання майбутнього, мрію народу. Гармонійне зважене поєднання культурних інтересів особи, суспільства і держави як суб'єктів культури і культурної діяльності можуть бути названі головною метою культурної безпеки. Історія дослідження проблем екологічної кризи налічує вже майже сто років, але лише нещодавно прийшло усвідомлення того, що екологічна криза багато в чому світоглядна, філософсько-ідеологічна криза, вирішення екологічних проблем в глобальному масштабі неможливе без зміни пануючого в даний час антропоцентричного (від грец. *anthrōpos* людина + *kentron* центр) суспільної екологічної свідомості, яка ставить основною задачею людину і її інтереси. Культура в широкому сенсі слова включає не лише наукові і художні досягнення, не тільки твори певної обмеженої частини населення. Вона охоплює інститути, звичаї і ритуали, вірування і навички, установки і цінності, загальні погляди на світ і окремі способи мислення і дії всіх членів суспільства у всій сукупності життєвих ситуацій. Феномен екологізму охоплює історичні, ідейно-світоглядні, суспільно-політичні передумови пріоритетизації екологічної проблематики в ХХ – поч. ХХІ ст., особливості її осмислення на рівні філософсько-теоретичних рефлексій та підходи до практичного розв'язання на рівні суспільно-політичних дій – етика життя А. Швейцера та етика Землі О. Леопольда (Aldo Leopold); вчення про ноосферу В. Вернадського, глибинна екологія А. Наесса (A. Naess), гіпотеза Геї Дж. Левлока (James Lovelock) та принцип біофілії Е. Уілсона (E. Wilson) і С. Келерта (S. Kellert), парадигма спільності К. Мейер-Абіха (K. Meyer-Abich), концепт «екологічного несвідомого» Т. Розака (T. Roszak), концепції меж зростання та збалансованого (сталого) розвитку, концепція коеволюції (М. Моїсєєв), принцип відповідальності Г. Йонаса та принцип надії Е. Блоха, екофілософія як практична філософія Б. Нортон (B. Norton), а також такі напрями, як екологічний (інвайронментальний) прагматизм, екологічний фемінізм, біорегіоналізм, соціальна екологія, екомарксизм та інші. Людина як цілісний об'єкт сучасної науки виступає у всій сукупності його природних і соціальних властивостей. Традиційні культурні цінності, сформовані світом мистецтв і релігійними уявленнями, а також нові культурні течії в мистецтві, вірування і духовна практика вже сьогодні служать внутрішньою протигагою і протиотрутою від настання бездушних і знеособлених цінностей технократичної цивілізації, яка у відсутності відповідної духовно-історичної, культурної платформи загрожує сама собі знищенням. Формування архетипів єдності людини і природи відбувається на рівні культури всього людства і культури великих історичних спільностей в процесі систематизації і схематизації культурного досвіду.

Проведене дослідження дає змогу зробити *висновки*, що формування екології культури в інформаційному суспільстві і зміна ставлення до природи (тобто зміна людської поведінки в довкіллі) прискорить темпи культурного розвитку як однієї з соціальних форм руху в природі і сприятиме підвищенню шансів людського виживання. Свою роль у даному випадку може зіграти культурологія як наука.

З'ясовано, що культурна динаміка сучасності є однією з актуальних проблем ХХІ ст., розгляд якого наводить до неоднозначних і часто суперечливих висновків. Множинність інтерпретацій фактів минулого і сьогодення, що стосуються шляхів розвитку культури, виявляє необхідність пошуку нових методів її дослідження.

Встановлено, що у раціональному природокористуванні, в управлінській природоохоронній діяльності виникає необхідність враховувати весь комплекс причинно-наслідкових зв'язків між компонентами соціоприродної системи. Це дозволяє ясніше зрозуміти роль і місце людини в цій системі, оскільки лише людина здатна вилучати інформацію з природного і соціального середовища і перетворювати її в норми управління матеріальними об'єктами, які виражають закономірності цих середовищ. Таким чином, у вивченні соціоприродних процесів основоположне значення мають умови життя людини, що є сполучною ланкою в синтезі природної і культурологічної інформації.

Визначено, що усвідомлення згубності конфронтації суспільства з природою вимагає корінної зміни світоглядних координат, створення справжньої системи цінностей. Воно має на увазі необхідність сутнісних змін в культурології за допомогою інтеграції кращих досягнень культури, науки, релігії. Періорієнтація суспільства із споживчого відношення до природи на стосунки, заснована на відповідальній коеволюції, здатної гармонізувати систему «суспільство – природа». Потребує вивчення, визначення і використання духовний потенціал людини і суспільства в вирішенні складних екологічних проблем, які є перед світовою спільнотою.

Доведено, що екологізація культури – це перехід до екологічно орієнтованої культури (екології культури), що дає можливість людині зберегти місце свого існування і вижити фізично і духовно. Одна з найнебезпечніших сучасних погроз полягає в тому, що нарастають негативні зміни в генетичній основі людини, у тому числі під впливом несприятливих природних умов, а також в результаті вживання різних шкідливих речовин, що викликають ці зміни. У виробленні підходів до вирішення цих завдань культурологи можуть і повинні брати найактивнішу участь для блага людини і людства. Культура покликана зберегти «екологію людини» як частини природи, повинна стати чинником возз'єднання людини і природи, суспільства і природи, поширення нових знань, цінностей і норм поведінки. *Теоретична і практична* значущість роботи полягає в можливості використання висновків дослідження при подальшому вивченні як української, так і інших культурних систем окремо або в сукупності на підставі типологічного порівняння між собою і у взаємодіях з іншими системами (людина, суспільство, природа). У контексті означеного актуальним є створення української моделі екології культури в інформаційному суспільстві.

Список використаної літератури

1. *Абрамов В. І.* Духовність суспільства: методологія системного вивчення : монографія / В. І. Абрамов. – Київ : КНЕУ, 2004. – 236 с.
2. *Андрущенко В.* Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз / В. Андрущенко, Л. Губерський, М. Михальченко. – Київ : Знання України, 2002. – 577 с.
3. *Бегека А. Д.* Україна: природа і людина (історичний аспект) / А. Д. Бегека ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : [б.в.], 2001. – 259 с.
4. *Белобров Б. Д.* Духовність, екологія, освіта і добробут як пріоритети сталого людського розвитку / Б. Д. Белобров // Філософія освіти XXI ст: проблеми і перспективи : зб. наук. пр. – Київ, 2000. – Вип. 3. – С. 478-483.
5. *Васюта С. І.* Радянський екоцид в Україні: історичні витоки, труднощі подолання / С. І. Васюта. – Тернопіль : СМП «Астон», 2000. – 536 с.
6. *Гардашук Т. В.* Концептуальні параметри екологізму / Т. В. Гардашук. – Київ : Вид. Парапан, 2005. – 200 с.
7. *Девід Г.* Трактат про людську природу: спроба запровадження експериментального методу міркувань про об'єкти моралі / Г. Девід ; за ред. та з передм. Е. К. Моєснера. – Київ : Вид. дім «Всесвіт», 2003. – 552 с.
8. *Духовні цінності українського народу* : монографія / С. М. Возняк, В. І. Кононенко, І. В. Кононенко та ін. – Івано-Франківськ : Плай, 1999. – 294 с.
9. *Жеребилко І.* Проблема сенсу життя людини в українській середньовічній філософії: монографія / І. Жеребилко. – Львів : ЛБІ НБУ, 2004. – 223 с.
10. *Зарудний Є. О.* Таласократія vs. телурократія: типи культури: моделі суспільства : монографія / Є. О. Зарудний. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – 2005. – 64 с.
11. *Калуга В. Ф.* Екологія свідомості / В. Ф. Калуга. – Київ : Міленіум, 2010. – 154 с.
12. *Кисельов М. М.* Екологічні виміри глобалізації : монографія / М. М. Кисельов, Т. В. Гардашук, К. Є. Зарубицький. – Київ : ПАРАПАН, 2006. – 260 с.
13. *Кисельов М. М.* Національне буття серед екологічних реалій / М. М. Кисельов, Ф. М. Канак ; Центр практ. філософії. – Київ : Тандем, 2000. – 320 с.
14. *Крисаченко В. С.* Україна: природа і люди / В. С. Крисаченко, О. І. Мостяєв. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ, 2002. – 623 с.
15. *Лотман Ю. М.* Феномен культури / Ю. М. Лотман // Труды по знаковым системам. – Тарту, 1978. – Вып. 473. – 187 с.
16. *Ситник П. К.* Проблеми формування національної самосвідомості в Україні: монографія / П. К. Ситник, А. П. Дербак. – Київ : НІСД, 2004. – 225 с.
17. *Стратегії розвитку України* : теорія і практика / за ред. О. С. Власюка. – Київ, 2002. – 864 с.
18. *Шейко В. М.* Самовизначення людини в культурі / В. М. Шейко // Вісн. Держ. акад. керівн. кадрів культури і мистецтв. – 2000. – № 4. – С. 5-13.
19. *Kramb Volker.* Umwelybildung durch Praktikumsintegrierten Umweltschutz: Das PIUS-Konzept an der Fachhochschule Darmstadt und sein Beitrag zur Umwelterziehung im Chemieunterricht der Gymnasialen Oberstufe: Diss. / V. Kramb ; Justus-Liebig-Universität Gießen. Fachbereich Chemie, Institut für Didaktik der Chemie. – Gießen : [б.в.], 1996.

20. **Kéry, Manuel Marton Marc.** Ecology of small populations : diss. / M. M. Kéry ; Universität Zürich. Math. – naturwiss. Fak. – Zürich : [б.в.], 2001. – 173 p.: fig.
21. **Lerner, Steve.** *Eco-pioneers: practical visionaries solving today's environmental problems* / S. Lerner. – 2. print. – Cambridge, Massachusetts ; London : The MIT press, 1998. – 462 p.: ill.
22. **Ökologie. Grundlage einer nachhaltigen Entwicklung in Deutschland** : Tagungsband zum Fachgespräch, 29. und 30. April 1997 / wiss. Bearb. K. Erdmann ; Wissenschaftszentrum Bonn-Bad Godesberg. – Bonn : Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit, 1997. – 173 s.
23. **Ekonomiczno-ekologiczne aspekty ochrony środowiska w gospodarce wodno-ściekowej** / Politechnika Wroclawska, Wydz. budownictwa lądowego i wodnego, Inst. inżynierii lądowej ; pod red. Bogusława Fiedora i Cezarego Madryasa. – Wrocław : Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 2010. – 181 s.

References

1. **Abramov V. I.** Dukhovnist suspilstva: metodolohiia systemnoho vyvchennia : monohrafiia / V. I. Abramov. – Kyiv : KNEU, 2004. – 236 s.
2. **Andruschenko V.** Kultura. Ideolohiia. Osobystist: metodoloho-svitohliadnyi analiz / V. Andruschenko, L. Huberskyi, M. Mykhalchenko. – Kyiv : Znannia Ukrainy, 2002. – 577 s.
3. **Beheka A. D.** Ukraina: pryroda i liudyna (istorychnyi aspekt) / A. D. Beheka ; Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. – Kyiv : [b.v.], 2001. – 259 s.
4. **Belobrov B. D.** Dukhovnist, ekolohiia, osvita i dobrobut yak priorytety staloho liudskoho rozvytku / B. D. Belobrov // Filosofiia osvity XXI st: problemy i perspektyvy : zb. nauk. pr. – Kyiv, 2000. – Vyp. 3. – S. 478-483.
5. **Vasiuta S. I.** Radianskyi ekotsyd v Ukraini: istorychni vytoky, trudnoschi podolannia / S. I. Vasiuta. – Ternopil : SMP «Aston», 2000. – 536 s.
6. **Hardashuk T. V.** Kontseptualni parametry ekolohohizmu / T. V. Hardashuk. – Kyiv : Vyd. Parapan, 2005. – 200 s.
7. **Devid H.** Traktat pro liudsku pryrodu: sproba zaprovadzhennia eksperymentalnoho metodu mirkuvan pro obiekty morali / H. Devid ; za red. ta z predm. E. K. Moesnera. – Kyiv : Vyd. dim «Vsesvit», 2003. – 552 s.
8. **Dukhovni tsinnosti ukrainskoho narodu : monohrafiia** / S. M. Vozniak, V. I. Kononenko, I. V. Kononenko ta in. – Ivano-Frankivsk : Plai, 1999. – 294 s.
9. **Zherebylko I.** Problema sensu zhyttia liudyny v ukrainskii seredn'ovichnii filosofii: monohrafiia / I. Zherebylko. – Lviv : LBI NBU, 2004. – 223 s.
10. **Zarudnyi Ye. O.** Talasokratiia vs. telurokratiia: typy kultury: modeli suspilstva : monohrafiia / Ye. O. Zarudnyi. – Kharkiv : KhNU im. V. N. Karazina. – 2005. – 64 s.
11. **Kaluha V. F.** Ekolohiia svidomosti / V. F. Kaluha. – Kyiv : Milenium, 2010. – 154 s.
12. **Kysel'ov M. M.** Ekolohichni vymiry hlobalizatsii : monohrafiia / M. M. Kysel'ov, T. V. Hardashuk, K. Ye. Zarubytskyi. – Kyiv : PARAPAN, 2006. – 260 s.
13. **Kysel'ov M. M.** Natsionalne buttia sered ekolohichnykh realii / M. M. Kysel'ov, F. M. Kanak ; Tsentr prakt. filosofii. – Kyiv : Tandem, 2000. – 320 s.
14. **Krysachenko V. S.** Ukraina: pryroda i liudy / V. S. Krysachenko, O. I. Mostiaiev. – 2-he vyd., pererob. i dop. – Kyiv, 2002. – 623 s.;
15. **Lotman Yu. M.** Fenomen kultury / Yu. M. Lotman // Труды по знаковым системам. – Tartu, 1978. – Vyp. 473. – 187 s.
16. **Sytnyk P. K.** Problemy formuvannia natsionalnoi samosvidomosti v Ukraini: monohrafiia / P. K. Sytnyk, A. P. Derbak. – Kyiv : NISD, 2004. – 225 s.
17. **Stratehii rozvytku Ukrainy** : teoriia i praktyka / za red. O. S. Vlasiuka. – Kyiv, 2002. – 864 s.
18. **Sheiko V. M.** Samovyznachennia liudyny v kulturi / V. M. Sheiko // Visn. Derzh. akad. kerivn. kadrov kultury i mystetstv. – 2000. – № 4. – С. 5-13.
19. **Kramb Volker.** Umwelybildung durch Praktikumsintegrierten Umweltschurz: Das PIUS-Konzept an der Fachhochschule Darmstadt und sein Beitrag zur Umwelterziehung im Chemieunterricht der Gymnasialen Oberstufe: Diss. / V. Kramb ; Justus-Liebig-Universität Gießen. Fachbereich Chemie, Institut für Didaktik der Chemie. – Gießen : [б.в.], 1996.
20. **Kéry, Manuel Marton Marc.** Ecology of small populations : diss. / M. M. Kéry ; Universität Zürich. Math. – naturwiss. Fak. – Zürich : [б.в.], 2001. – 173 p.: fig.
21. **Lerner Steve.** *Eco-pioneers: practical visionaries solving today's environmental problems* / S. Lerner. – 2. print. – Cambridge, Massachusetts ; London : The MIT press, 1998. – 462 p.: ill.
22. **Ökologie. Grundlage einer nachhaltigen Entwicklung in Deutschland** : Tagungsband zum Fachgespräch, 29. und 30. April 1997 / wiss. Bearb. K. Erdmann;Wissenschaftszentrum Bonn-Bad Godesberg. – Bonn : Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit, 1997. – 173 s.
23. **Ekonomiczno-ekologiczne aspekty ochrony środowiska w gospodarce wodno-ściekowej** / Politechnika Wroclawska, Wydz. budownictwa lądowego i wodnego, Inst. inżynierii lądowej ; pod red. Bogusława Fiedora i Cezarego Madryasa. – Wrocław : Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, 2010. – 181 s.

КУЛЬТУРОГЕНЕЗ ЭВОЛЮЦИИ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ ЧЕЛОВЕКА И ПРИРОДЫ

Лучанская Валентина Владимировна,
кандидат педагогических наук, доцент, г. Симферополь

Приведен обзор публикаций по вопросам взаимоотношений человека и природы. Решение экологических проблем невозможно без изменения традиционных норм и этических принципов в отношении к природе, росте социальной ответственности каждого человека за последствия своего действия на природу. Рассмотрены обстоятельства, которые превращают проблему экологии на проблему человека, его духовного содержания, что составляет основное содержание XXI века. Описана эволюция отношений человека и природы. Проанализирован процесс экологизации общественного сознания. Выявлено, что культура – сложный феномен, который можно рассматривать с разных позиций, задавая новые различные системы описания и каждый раз получая характеристики. Отдельно рассмотрены вопросы создания украинской модели экологии культуры в информационном обществе.

Ключевые слова: культурогенез, культурология, экология культуры, информационное общество, экологическое сознание, природа, духовные ценности.

THE CULTURAL GENESIS OF HUMAN AND NATURE RELATIONSHIPS EVOLUTION

Luchanskaya Valentina, PhD,
Associate Professor, Simferopol

The review of the publications on the relationship between man and nature is given in the article. The solving of the environmental problems is impossible without changing the traditional rules and ethical principles in the relation to the nature, increasing social responsibility of each person for the consequences of his or her action on nature. The study considers the circumstances that change an environmental problem to the problem of man, his spiritual content that is the main content of the XXI century. The author describes the evolution of relations between man and nature. The research underlines that culture is a complex phenomenon that can be viewed from different perspectives, setting new descriptions of different systems and each time receiving characteristics. The issues of the creation of the Ukrainian culture ecology model are analyzed.

Key words: ecology of culture, informative society, ecological consciousness, ecological thought, nature, spiritual values, moral values.

UDC 168.522+130.2

THE CULTURAL GENESIS OF HUMAN AND NATURE RELATIONSHIPS EVOLUTION

Luchanskaya Valentyna, PhD,
Associate Professor, Simferopol

The aim is theoretical and methodological analysis of the need for environmental awareness and environmental culture as a condition that ensures the viability of society, analysis of alternative approaches to changing the system of cultural values, taking into account the environmental component.

Research methodology. The findings are drawn from the author's doctoral dissertation on the topic «Ecology of Culture in information society: theoretical and methodological analysis». The author worked out 854 types of primary sources (104 – in foreign languages), on the topic of the dissertation published more than 70 scientific papers. Results of the study were used by the author in lectures.

Results. The study allows to conclude that the formation of environmental culture in the information society and changing relationship to nature (ie change human behavior in the environment) will accelerate the pace of cultural development as one of the social forms of movement in nature and will increase the chances of human survival. His role in this case could play a cultural science. It is shown that the cultural dynamics of modernity is one of the urgent problems of XXI stolyatty, consideration of which leads to the ambiguous and often contradictory conclusions. Found that environmental management in environmental management activities is necessary to take into account the full range of cause – effect relationships between components of social and natural systems.

The practical significance. Theoretical and practical significance of the work is the ability to use research findings with further study, both Ukrainian and other cultural systems either individually or collectively based on typological comparisons between themselves and interactions with other systems (people, society, nature).

Novelty. In the context of definite urgent is to create a model environmental Ukrainian culture in the information society.

Key words: ecology of culture, informative society, ecological consciousness, ecological thought, nature, spiritual values, moral values.

Надійшла до редакції 30.11.2016 р.